

УДК 378.147

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ОРІЄНТИР ЗМІСТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Карпюк В.А., к. пед. н.,
доцент кафедри німецької мови і літератури з методикою викладання
*Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»*

У статті розкривається сутність визначних категорій компетентісного підходу, а саме понять «компетенція» та «компетентність». Висвітлюється одна з найголовніших особливостей компетентісного підходу, яка полягає в комплексному оволодінні студентом знаннями й уміннями. Виокремлено елементи інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів на засадах компетентісного підходу, які структуровано та систематизовано в контексті певних спеціальних компетенцій.

Ключові слова: компетентність, компетентісний підхід, компетенція, інтеграція, навчально-пізнавальна діяльність, самоосвітня діяльність.

В статье раскрывается сущность ключевых категорий компетентностного подхода, а именно понятий «компетенция» и «компетентность». Освещается одна из основных особенностей компетентностного подхода, которая заключается в комплексном овладении студентом знаниями и умениями. Выделены элементы интеграции учебно-познавательной и самообразовательной деятельности студентов на основе компетентностного подхода, которые структурированы и систематизированы в контексте определенных специальных компетенций.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, компетенция, интеграция, учебно-познавательная деятельность, самообразовательная деятельность.

Karpiuk V.A. A COMPETENCY APPROACH AS A DEFINING FACTOR OF CONTENT IN HIGHER EDUCATION

The article reveals the essence of the key categories of competency-based approach, in particular, the concepts of competence and competency. The author of the article highlights one of the main features of the competency approach that includes the student's comprehensive mastery of knowledge and skills. It outlines elements integrating students' cognitive and self learning activities based on a competence based approach as well as their structured and systemic character in the context of definite special competencies.

Key words: competence, competency approach, competency, integration, training and educational activities, self-educational activity.

Постановка проблеми. Суспільно-економічні перетворення на сучасному етапі розвитку України супроводжуються інтеграцією у процес освіти нових, альтернативних напрямів професійної, фахової підготовки. Водночас в Україні існує розрив між якістю, яку може забезпечити наявна фахова підготовка, і тими вимогами, що постають перед вищою освітою у зв'язку з розвитком суспільства. Якість освіти набуває особливої ваги в сучасному світі. Суспільства, зокрема й українське, повною мірою усвідомлюють важливість здобуття якісної освіти для випереджального розвитку країни. Реформування змісту освіти є на сьогодні наріжним каменем усього процесу перебудови освітньої системи в Україні. Цей напрям репрезентовано дослідженнями такої важливої для української освіти проблеми, як компетентісний підхід до побудови змісту вищої освіти – своєрідна відповідь на виклик часу, його проблеми, де відбувається становлення творчої й соціально відповідальної індивідуальності, що є інноваційним поглядом на

розвиток цієї важливої сфери. Перехід від «знаннєвої» до компетентісної парадигми освіти є однією із задач розвитку й оновлення української вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практична реалізація цієї мети є можливою, як зазначають відомі російські (В. Коган, В. Лаптев, О. Лебедев, І. Фрумін, А. Хуторської та інші) та українські (Н. Бібік, І. Зязюн, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та інші) учені, насамперед, через зміну змісту вищої освіти на підставі нового – компетентісного підходу, незважаючи на те, що орієнтація на засвоєння вмінь, знань застосування діяльності, і, тим більше, узагальнених видів діяльності існувала як напрям розвитку вітчизняних педагогічних досліджень і практики, однак вона не була провідною.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити сутність поняття компетентність, визначити специфіку компетентісного підходу, який є основою розвитку здатності студента до самоосвіти та створює відпо-

відні умови для формування та розвитку необхідних компетентностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначальними категоріями компетентнісного підходу в освіті є поняття компетенції та компетентності, які у педагогічній науці досить плідно розробляються й різнобічно розглядаються, проте до цих пір не мають однозначного бачення та термінологічного визначення.

У загальних положеннях Закону України «Про вищу освіту» чільне місце посідає поняття якості вищої освіти. Воно визначається як «сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість й обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні потреби, так і потреби суспільства» [2].

Слід відзначити, що в середині минулого століття вже було закладено розуміння відмінностей між поняттями «компетенція» й «компетентність», де компетентність трактується як досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, який ґрунтується на знаннях і є інтелектуально й особистісно обумовленим [3].

Як зазначає в своїй доповіді «Ключові компетенції й освітні стандарти» А. Хуторської, компетенція у перекладі з латинської *competentia* означає коло питань, у яких людина дуже добре розбирається, володіє пізнанням і досвідом. Компетентна у певній сфері людина має відповідні знання й здатності, які дозволяють їй обґрунтовано судити про цю галузь й ефективно діяти в ній. Для розділення загального й індивідуального, на думку А. Хуторського, слід розрізнити поняття «компетенція» й «компетентність», які досить часто вживаються як синоніми.

Компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, засобів діяльності), які задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них [10, с. 60].

Компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, яка включає її особистісне ставлення до неї й предмету діяльності [10, с. 60], а також «володіння відповідними знаннями й здібностями, які дозволяють ґрунтовно судити про цю галузь і ефективно діяти в ній» [6, с. 9].

Таким чином, якщо компетенція трактується як задана норма, вимога до підготовки фахівця, то компетентність розглядається як сформована якість, результат діяльності, «надбання» студента.

Слід намагатися розподіляти, де це можливо й необхідно, поняття, маючи на увазі

компетенцію як дещо відчужену, наперед завдану вимогу щодо освітньої підготовки учня, а компетентність – як уже сталу його особистісну якість (характеристику) [10].

В узагальнювальному докладі В. Хутмахера наголошується, що саме поняття компетенція, входячи до таких понять, як уміння, компетентність, компетенція, здібність, майстерність, змістовно не визначено. Тим не менш, як відзначив доповідач, усі дослідники погоджуються з тим, що поняття «компетенція» ближче до понятійного поля «знаю, як», ніж до поля «знаю, що» [11].

Зміна освітніх підходів виступає як закономірне сходження до більш цілісного розуміння самого феномену освіченості, в основу якого тепер повинні увійти не лише знанневий, діяльнісний, творчий досвід, але й досвід самоорганізації людини, пов'язаний з виконанням нею змістопошукових, рефлексивних, самооцінних та інших функцій. Ще одна особливість компетентнісного підходу полягає в тому, що він передбачає оволодіння знаннями й уміннями в комплексі. Тому по-новому вибудовується система методів навчання, оскільки в основі лежить структура відповідної компетентності й тієї функції, яку вона виконує в освіті [10]. Реалізація вищезазначених особливостей компетентнісного підходу, а саме здатність людини самостійно діяти в різних проблемних ситуаціях, досвід самоорганізації, виконання рефлексивних, самооцінних функцій знаходить своє відображення в контексті принципів інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів.

Таким чином, компетентнісний підхід – це підхід, який реалізує діяльнісний характер освіти, внаслідок чого навчальний процес орієнтується на практичні результати. Поруч з цим не відбувається й заперечування знань, які потрібні як основа діяльності. Тому в теорії навчання з'явилося поняття «компетентність», яке означає здатність мобілізувати отримані знання, уміння, досвід в умовах конкретної ситуації, конкретної діяльності.

Знанневий і компетентнісний підходи близькі один одному, але перший обмежується рамками предметних знань, тоді як другий робить акцент на готовності суб'єкта навчання використовувати засвоєні знання, навчальні навички й уміння, а також способи діяльності в реальному житті задля успішного розв'язання практичних і теоретичних задач. Саме тому сьогодні в освіті відбувається перехід від знанневого підходу до компетентнісного [9].

За умови застосування компетентнісного підходу в освіті змінюється роль самих

знань. Знання цілковито підпорядковуються вмінням. До змісту навчання включаються тільки ті знання, які необхідні для формування вмінь. Для людини надзвичайно важливою є не стільки енциклопедична грамотність, скільки здатність застосувати узагальнені знання й уміння задля розв'язання конкретних ситуацій і проблем, які виникають у реальній діяльності. За такого підходу знання є базою формування компетентностей. У той же час суб'єкт навчання повинен за необхідності вміти скористатися різними джерелами інформації задля пошуку потрібних йому знань. Таким чином, можемо дійти висновку, що компетентнісний підхід підсилює практичну орієнтованість освіти, надає йому предметно-професійного аспекту спрямування.

Інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів на засадах компетентнісного підходу обумовлює аналіз процесу інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів у контексті компетентнісного підходу, оскільки саме поєднання цих двох видів діяльності в межах навчального процесу зумовлює і забезпечує формування професійної й самоосвітньої компетентностей.

На основі аналізу й узагальнення психолого-педагогічного досвіду було виокремлено такі елементи інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів на засадах компетентнісного підходу:

- інтеграція мотивів, цілей і завдань планування навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів, що забезпечує вмотивоване ставлення до інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів та можливості освіти протягом всього життя;

- інтеграція потреби й готовності в здійсненні навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів;

- інтеграція індивідуальних, предметних, спеціально-предметних знань, умінь і навичок в умовах навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів, що передбачає формування системи знань і розвиток критичного мислення, оскільки самоосвітня діяльність вимагає здатності до самоаналізу, самоконтролю, саморегуляції та самоуправління;

- інтеграція процесів «само»: самодіагностика, самоконтроль, самокерування, самоуправління, самореалізація, самовдосконалення;

- інтеграція професійної та самоосвітньої компетентностей, а також компетентності інформаційних і комунікаційних технологій у контексті реалізації компетентнісного підходу.

Визначені нами важливі елементи інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів ми структуруємо та систематизуємо в контексті певних спеціальних компетенцій, визначених А. Хуторським, які виступають основними складовими компетентнісного підходу: навчально-пізнавальних, інформаційних, самоосвітніх або компетентності особистісного самовдосконалення.

Є досить важливим акцентування на тлумаченні поняття «компетентність», згідно з висновками О. Овчарук [7], тобто компетентність – це готовність студентів до подальшого особистого розвитку, до змін та пристосування до нових потреб ринку праці, до оперування й управління інформацією, до активної діяльності, до швидкого прийняття рішень, до навчання впродовж життя.

У психолого-педагогічній та філософській літературі компетентність як наукова проблема ще не одержала свого вичерпного аналізу, тому в різних джерелах зустрічається досить широке тлумачення поняття «компетентність», яку найчастіше інтуїтивно вживають для вираження достатнього рівня кваліфікації та професіоналізму. Однак різниця між компетентнісним і кваліфікованим фахівцем така, що перший володіє не лише знаннями, уміннями й навичками певного рівня, але й здатністю й готовністю реалізовувати їх у роботі [4]. Зважаючи на цю ознаку компетентнісного підходу, розглянемо такий елемент інтеграції, як інтеграцію потреби й готовності в здійсненні навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності.

Компетентність передбачає наявність у суб'єкта навчання внутрішньої мотивації щодо якісного здійснення своєї професійної діяльності, а також володіння творчим потенціалом до саморозвитку. Саме така властивість компетентнісного підходу уможливорює реалізацію наступного елементу інтеграції – інтеграції мотивів, цілей і завдань планування навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів. Поряд з цим в основі визначення компетентнісного підходу лежить культура самовизначення, формування здатності й готовності самовизначатися, самореалізовуватися, саморозвиватися [5]. Такий студент здатний нести відповідальність за прийняте рішення, визначати цілі, виходячи з ціннісних засад, які в нього склалися. Компетентнісний підхід визначає напрямок зміни освітнього процесу, його пріоритети, це змістовний ресурс розвитку. Наразі йдеться про нову одиницю виміру освіченості людини, тому що тріада «знання, уміння, навички» вже не є достатньою для сучасного рівня вимірювання якості освіти [3]. На сьогодні оцінюються не

просто знання, а й вміння з легкістю й зі знанням справи застосовувати такі знання на практиці. Зокрема, однією з цінних якостей є вміння обґрунтовано довести свою точку зору, «правильність того чи іншого рішення».

У відповідності до досліджень Дж. Равена компетентність характеризує єдність когнітивного, емоційного й вольового аспектів діяльності, які направлено на реалізацію ціннісних настанов суб'єкта. Таким чином, рівень компетентності оцінюється на основі сукупності знань, умінь, навичок, які сформовані в студента, та його адекватних поведінкових реакцій, що виявляються в різноманітних ситуаціях.

З точки зору Н. Боритко [1], компетентність як єдність теоретичної і практичної готовності до виконання професійних функцій характеризує не лише діяльність, але й самого спеціаліста як її суб'єкта в його самостійній, відповідальній, ініціативній взаємодії зі світом.

Висновки. Отже, компетентність передбачає інтеграцію професійних й особистісних якостей, спрямовує їх на оволодіння знаннями й цілеспрямоване використання у прогнозуванні, плануванні й реалізації діяльності, а також активує суб'єкт в розвитку своїх особистісних здібностей, у прагненні до самореалізації, забезпечує його професійне становлення вже у період навчання у виші. Специфіку компетентного підходу визначає не тільки отримання студентом знань, умінь, навичок у певній кваліфікаційній сфері, але й розвиток здатності до індивідуальних креативних рішень, до самоосвіти, а також формування певних цінностей. Компетентнісний підхід дозволяє створити відповідні умови для отримання очікуваного результату необхідної компетентності студента (майбутнього випускника). Компетентнісний підхід

орієнтує студентів на перехід з відтворення знання до їх застосування у відповідних реальних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борытко Н.М. Диагностическая деятельность педагога / Н.М. Борытко. – М.: Академия, 2006. – 288 с.
2. Закон України «Про вищу освіту»: наук.-практ. коментар / за заг. ред. В.Г. Кременя. – К., 2002. – 323 с.
3. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результатов образования / И.А. Зимняя // Высшее образование в России. – 2003. – № 5. – С. 12–15.
4. Иванов Д.А. Компетентностный подход в образовании: Проблемы, понятия, инструментарий: [учеб.-метод. пособие] / [Д.А. Иванов, К.Г. Митрофанов, О.В. Соколова]. – М.: АПК и ПРО, 2003. – 101 с.
5. Каспаржак А.Г. Проблемы и тенденции системы образования на пороге XXI века: материалы научно-исследовательского отчета по научно-педагогическим изысканиям, проведенной группой ученых из Томской, Свердловской областей, республики Татарстан и г. Санкт-Петербурга / А.Г. Каспаржак, И.М. Бахтин, Н.А. Дмитриевская, Т.Л. Клячко, Д.Н. Кавтарадзе. – Санкт-Петербург, 2005. – 62 с.
6. Краевский В.В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В.В. Краевский, А.В. Хуторской // Педагогика. – 2003. – № 2. – С. 3–10.
7. Овчарук О.В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О.В. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: К. І. С., 2003. – С. 13–41.
8. Психологу для роботи: Діагностичні методики: збірник / уклад. М.В. Лемак, В.Ю. Петрище. – Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2011. – 616 с.
9. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н.Ф. Талызина. – М., 1984. – 43 с.
10. Хуторской А.В. Современная дидактика: [учебник для вузов] / [А.В. Хуторской]. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.
11. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe / Walo Hutmacher // Council for Cultural Cooperation (CDCC) and Secondary Education for Europe Strasbourg: Report of the Symposium Berne, Switzerland (27–30 March, 1996). – Strasbourg, 1997.